

Primer eivissencs!

Identificació comunitària i cohesió social en la població eivissenca

per Bernat Joan i Mari

La polèmica Llei de Consells Insulars, en el seu moment, va tornar a posar sobre la taula un debat profund que afecta la població eivissenca (i la del conjunt de l'arxipèlag balear): quin tipus d'articulació ha d'existir entre les diferents illes? Hauríem d'optar per un model d'ordenació legal de la comunitat autònoma balear que centralitzàs poder, o bé s'ha d'optar perquè el màxim de poder estigui gestionat per cadascun dels Consells Insulars? Quin paper se li ha de donar, en aquest cas, a Formentera, l'única illa de l'arxipèlag que no compta amb un Consell Insular propi en exclusiva? I, en cas afirmatiu, al voltant de quins trets d'identitat? Són preguntes que formen part de l'actual debat central al voltant de l'organització política de la nostra comunitat autònoma. No pretenem, en aquest paper, fer valoracions polítiques sobre el debat –tot i que el recurs al comentari polític resultarà del tot inevitable–, sinó aportar-hi una mica de descripció sociològica.

Entenem que la política ha de traduir, d'alguna manera, la realitat sociològica. No es poden institucionalitzar esquemes que siguin contraris a l'organització de la pròpia societat. Hi ha, d'altra banda, organitzacions polítiques que atenen a la realitat social per mantenir-la i d'altres que han de tenir-la en compte perquè volen transformar-la. Tampoc no entrarem en la discussió d'aquest punt, perquè les dues orientacions són ben legítimes i, a fi de comptes, la legimitat final la donen les urnes, i no res més.

Al cap de la corda, en l'articulació d'una o altra opció, hi ha subjacents plantejaments filosòfics profunds, que tot sovent queden

obscurits –i probablement és bo que sigui així– pel pragmatisme quotidià. Al subsòl de la ideologia conservadora s'hi arrecera la doctrina de la corrupció, que es basa en el principi que els canvis que es produeixen en la societat, generalment tendeixen a empitjorar-la. Les visions progressistes de l'activitat pública, pel seu costat, valoren els canvis com un element positiu, si aquests contribueixen a la millora de la societat.

Identificació comunitària dels eivissencs

Al marge dels modelatges institucionals que hom pretengui fer, com se senten, col·lectivament, els eivissencs? Què es consideren? Amb quines comunitats humanes s'identifiquen?

Per a la nostra exposició, utilitzarem dades extretes de diverses enquestes realitzades a Eivissa, i no deixarem de banda l'observació directa, per molt que aquesta sempre estigui distorsionada per la pròpia subjectivitat.

De la primera enquesta –en aquest cas, un sondeig sociolingüístic– en què es demana la identificació comunitària dels eivissencs de què disposam (Joan: 1984), n'extreim la següent taula de dades:

Com podem observar, d'aquesta primera enquesta se'n dedueix que el sentiment d'eivissenquitat i espanyolitat estan aparellats d'alguna manera entre la major part de la població eivissenca, però també se'n pot deduir que el sentiment predominant és el d'eivissencs (per sobre de la identificació com a espanyols). Així mateix, també es pot observar que la consideració com a eivissencs gaudeix d'una bona vitalitat, perquè és més intensa en les capes de població més joves, que són precisament les que ens indiquen cap on pot evolucionar una determinada tendència de canvi.

Com ja s'apunta en aquest estudi, "destaca el grup dels més joves, perquè, tot i que no hi ha més que un grup amb menys enquestats que el seu que es defineixen només com a espanyols, no hi ha cap grup que presenti tan pocs enquestats que es considerin només eivissencs. I això, evidentment, no es produeix per internacionalisme, ja que només un 1,09% dels enquestats menors de vint-i-cinc anys han respost "altres". En tots els grups d'edat predomina el nombre d'enquestats que es consideren abans que res eivissencs i després espanyols, amb un 41,3% el primer grup, un

Els eivissencs es consideren:

	- 25 anys	23-35 anys	35-50 anys	+ 50 anys
Primer eivissenc i després espanyol	41,3%	34,5%	38,2%	34,1%
Primer espanyol i després eivissenc	18,8%	21,8%	19,1%	9,7%
Espanyol i eivissenc al mateix nivell	23,1%	9,1%	13,1%	14,6%
Només eivissenc	8%	12,6%	12,1%	21,9%
Només espanyol	8,7%	11,4%	17,1%	4,8%
Altres	1,09%	2,29%	0%	2,4%
No ho sap/No contesta	0,75%	8%	0%	12,1%

34,5% el segon, un 38,2% el tercer i un 34,1% el quart¹.

En enquestes subsegüents, hom va fer un esforç d'afinament, per intentar veure tant l'extensió com la intensitat de la consideració de la gent com a eivissencs. En un sondeig realitzat l'any 1991 (Joan: 1992), s'aplicà la tècnica d'usar escales en què les persones enquestades havien de respondre què es consideraven, i posar les seues múltiples (tot sovent) i subsegüents identificacions per ordre d'adhesió personal. D'aquest treball, en sortiren els tres quadres que segueixen a continuació –desglossats per pares i mares, estudiants i professors:

Pares i mares

Grup d'identificació	Nombre enquestats	Punts	Ràtio ²
Eivissenc	190	311	1.636
Balear	80	210	2.625
Català	65	215	3.307
Europeu	119	399	3.352
Espanyol	223	402	1.802
Altres	41	87	2.121

L'enquesta fou passada a pares i mares d'al·lots escolaritzats l'any 1991 –es passaren un total de mil enquestes, en aquest grup de població, aleatòriament distribuïdes pel conjunt de l'illa d'Eivissa, la qual cosa ens forneix un índex de fiabilitat, que s'acosta bastant al cent per cent–. Tenquem en compte que, d'aquest grup de població, els que tenien

Barri popular de Vila amb trets lingüístics forans. (Foto: revista EIVISSA.)

la llengua catalana com a habitual no arribaven al cinquanta per cent, i els nascuts a Eivissa el superaven lleugerament. Ens trobam, doncs, amb un univers enquestat en què aproximadament la meitat dels membres són eivissencs i l'altra meitat no. Malgrat aquesta circumstància, i el grau feble d'integració a la societat eivissenca per bona part de la població immigrada, podem observar com els resultats varen ser considerablement favorables a la identificació com a eivissencs –que es troba en primer lloc pel que fa a la intensitat (dóna el resultat més acostat a l'1); i en segon lloc pel que fa a extensió.

“De la lectura d'aquest quadre de dades podem deduir que la identificació més generalitzada és la d'espanyol [...], seguida de la d'eivissenc [...], mentre que, pel que fa a la intensitat, el sentiment predominant és el d'eivissenc (ràtio= 1.636), seguit pel d'espanyol (ràtio= 1.802).” (Joan: 1992.)

Alumnat d'EGB

Identificació	Nombre enquestats	Ràtio
Eivissenc	364	2.818
Balear	259	3.907
Català	280	2.764
Europeu	256	3.027
Espanyol	232	3.560
Altres	49	4.265

Alumnes d'Ensenyament Mitjà

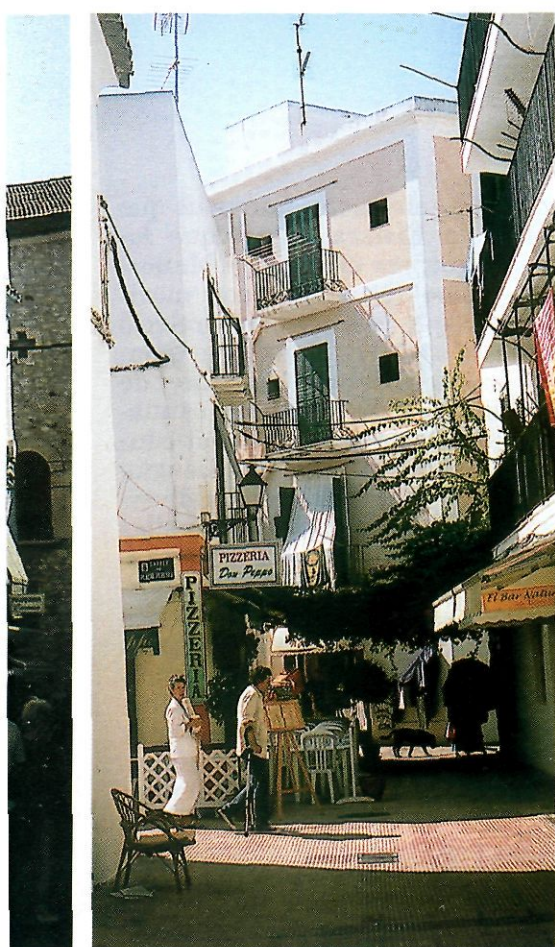
Eivissenc	10	2.566
Balear	25	3.840
Català	24	2.791
Europeu	22	2.909
Espanyol	21	3.333
Altres	6	4.000

“D'aquest quadre de dades podem deduir que els identificadors de grup nacional de l'alumnat [...] són, per norma general, dèbils. Els estudiants se senten poc identificats amb una terra o un país, siguin aquests els que siguin, és a dir, són poc nacionalistes. Els dos identificadors que presenten una ràtio més intensa són els d'eivissenc i català, que alhora són també els identificadors que comparteixen més enquestats. Els segueix l'identificador com a europeus i ocupen els últims llocs [...] l'espanyolitat i balearitat.

Altres graus d'identificació podrien semblar contradictoris amb les actituds i els usos lingüístics, però també podem interpretar que perquè existeixi una actitud lingüística positiva cap a la llengua cal la condició prèvia d'identificació amb el grup humà que la parla, i que aquesta ja s'està produint.” (Joan: 1992.)

1 Bernat JOAN i MARÍ. *Bilingüisme? Normalització? Dades sobre el conflicte lingüístic a l'illa d'Eivissa*. Promotora Mallorquina de Mitjans de Comunicació. Palma, 1984. Pàg. 133.

2 El grup d'identificació ens dirà amb quines comunitats humanes s'identifiquen les diferents persones enquestades (eivissenc, balear, europeu, català, espanyol, etc.); el nombre d'enquestats que s'hi identifiquen ens indicarà l'extensió de la classificació de cada enquestat; els punts són el resultat de sumar les posicions en què apareix cadascuna de les identificacions exposades; i la ràtio ens indica com d'amunt se situa cada identificació en el rànquing d'aquells que s'hi identifiquen. Podem, per tant, esbrinar l'extensió i la identificació d'identificació de la població enquestada amb cadascun dels grups humans que aquesta mateixa gent esmentí.

Professorat

Identificador	Nombre enquestats	Ràtio
Eivissenc	122	1.819
Balear	130	2.692
Català	131	2.145
Europeu	154	3.545
Espanyol	162	2.623
Altres	55	2.036

Tenim aquí les dades relatives a un grup humà petit, però influent a nivell de dinamització social: els ensenyants o educadors. Aquests, provinents en bona part de fora de l'illa d'Eivissa, presenten les intensitats i extensions d'identificació que es poden observar en la taula de dades anterior.

“La lectura del quadre resulta, doncs, bastant complexa, però summament interessant. El sentiment més compartit pels enquestats [...] és el de l'espanyolitat. Només 42 enquestat no es consideren en absolut identificats amb el gentilici “espanyol”. El segueix “europeu” amb 154 enquestats que, d'alguna manera, s'hi identifiquen. Ara bé, “europeu” compta amb la ràtio més elevada, és a dir, amb la intensitat més baixa d'identificació. La immensa majoria del professorat que treballa a Eivissa es considera europeu, però col·loquen aquest gentilici en els últims llocs en grau d'identificació (ràtio=

3.545). El gentilici “català”, per exemple, compta amb 131 enquestats que s'hi identifiquen (la immensa majoria del professorat nascut a les Illes Balears s'identifiquen com a catalans, i una part important del professorat vingut de fora, també). Ara bé, en aquest grup, tanmateix majoritari, el grau d'identificació és considerablement elevat (ràtio= 2.145).

Com a altra dada destacable, hauríem d'esmentar la ràtio d'identificació amb el gentilici “eivissenc”. Només 122 dels enquestats són eivissencs, però els que ho són s'ho consideren, en general, d'una manera preferent.” (Joan: 1992.)

De la combinació d'aquestes dades amb les dades sociolingüístiques fornides per l'enquesta de referència, encara se'n podia treure alguna altra conclusió interessant. “De la lectura d'aquestes dades en podem deduir que existeix una majoria que s'identifica amb l'espanyolitat, però que ho fa sense convicció ni entusiasme, mentre que existeix una part dels enquestats, no tan majoritària, que s'identifiquen bàsicament com a eivissencs i/o com a catalans, i que ho fan d'una manera més enèrgica. En aquest sentit, podem parlar inequívocament de l'existència dins l'àmbit de l'ensenyament a Eivissa –i ens podem imaginar, contextualitzant-ho, que a la resta del país– d'una minoria partidària de la normalització del català que constitueix avui dia la ‘minoria activa’ més important, mentre que existeix un marasme d'espanyolització majoritària que resta ja sense forces ni energies. Tot això apunta clarament en una direcció positiva, òbviament, per al procés de normalització lingüística.” (Joan: 1992). I d'integració social, podríem afegir-hi.

En l'enquesta més recent de les que han estat realitzades i que inclouen una qüestió sobre el tema de la identificació comunitària³, s'hi poden observar un parell de dades interessants, en la

mateixa direcció. Han estat enquestats alumnes d'Eivissa, Formentera i Mallorca, dividits segons el paràmetre d'èxit o fracàs escolar (aprovat o suspesos en graus diferents). De l'alumnat majoritari –aquells que poden seguir els seus estudis sense haver de repetir cursos–, ens trobam que la gran majoria es consideren en primer lloc eivissencs, formenterers o mallorquins; mentre que entre l'alumnat que ha de repetir curs, aquesta identificació ocupa el segon lloc, després de la identificació com a espanyols, excepte en algun centre, amb una població d'alumnes catalanoparlants encara majoritària. (Joan: 2000.)

Els eivissencs, doncs, abans que res altre se senten eivissencs. Aquest és el lligam primigeni que vertebrava en un mateix grup social el conjunt de persones autòctones d'Eivissa i les persones vingudes de fora que lliurement han decidit integrar-se a la nostra societat. Aquesta integració (i en això coincideix la percepció subjectiva de la major part de la població eivissenca) es produeix quan el nouvingut aprèn a parlar català i l'usa, és a dir, quan es fa seu el principal signe d'identificació col·lectiva de la població eivissenca. És obvi, entre nosaltres, que la simple voluntat individual no és suficient per a la integració. Un individu no forma part d'un grup humà determinat quan ell se'n considera part, sinó quan el consideren part del grup de les persones que ja hi són dins. L'ús del català constitueix el passaport simbòlic per fer part de la comunitat humana eivissenca.

Immigració i integració: un problema per resoldre

El grau d'integració de la població immigrada a la comunitat eivissenca és molt baix. Ho demostren totes les dades estadístiques que tenim a mà (molt especialment aquelles que fan referència a l'ús de la llengua pròpia d'Eivissa entre aquests segments de població).

Cal distingir, a l'hora de tractar de la població immigrada (entesa com a població al·loctona), diferents grups.

3 Bernat JOAN i MARÍ. (Des)arrelament social i fracàs escolar. Informe realitzat per a la Conselleria d'Educació del Govern balear. Eivissa, maig de 2000.

a. Per una banda, tenim un primer contingent —el més nombrós de tots— format per persones procedents de les regions més depri- mides d'Espanya (Andalusia, Extremadura, les Castelles...), que s'establiren a Eivissa durant l'eta- pa del desenvolupament turístic. Aquest grup de població s'establí a l'illa i ja han tengut fills i hi romanen de manera estable.

b. En segon lloc, hi hem de comptar les persones que, proce- dents de diferents països d'Europa, han establert a Eivissa segones re- sidències (o primeres residències per a la jubilació). Aquests consti- tueixen un contingent de població cada vegada més nombrós i que previsiblement anirà augmentant.

c. En tercer lloc, durant aquests darrers anys, ha anat augmentant el grup de persones que s'establei- xen a Eivissa —definitivament o temporalment— procedents de paï- sos de l'anomenat "Tercer món". De fet, els podríem qualificar com a segona onada migratòria. Es tro- ben, pel que fa a llur integració a la nostra societat, en una situació del tot nova, i no comparable amb cap situació anterior. A causa de la identificació nacional dominant —per mor del poder simbolicome- diàtic dels referents estatals— fan un esforç d'integració en la llengua i la cultura espanyoles, en un in- tent d'assimilar-se als immigrants

més antics, però no tenen el refe- rent de la llengua i la cultura prò- pies dels eivissencs, referents dels quals són "preservats" a causa de l'anòmala situació actual.

En definitiva, d'aquests tres grups, n'observam identificacions comunitàries diverses. Els immi- grants de la primera fornada es consideren bàsicament espanyols (tret d'un contingent minoritari ben integrat en la societat eivis- senca). Aquest referent resulta fo- namental per a llurs fills, que constitueixen el primer grup de persones nascudes a Eivissa que no parlen habitualment la llengua catalana ni es consideren a si ma- teixos en primer lloc com a eivis- sencs. Per a aquests infants i joves que han nascut a Eivissa però que no comparteixen els principals trets d'identitat col·lectiva de l'illa, el fet de sentir-se eivissencs consti- tueix un referent geogràfic (són eivissencs perquè han nascut a Ei- vissa), però no s'hi afegeix cap al- tre tipus de connotació.

La major part dels europeus residents a Eivissa es poden per- metre el luxe de viure dins llurs respectives bombolles nacionals, sense gaires necessitats d'integració a la societat eivissenca. Les comunicacions i la sofistica- ció tecnològica permeten avui dia viure a Eivissa mentre es diri- geix una empresa situada a Mu-

nic. Dins els guetos europeus que hi ha a Eivissa —igual que ha ocorregut, per exemple, a Mallor- ca— només es produeixen movi- ments que afectin llur relació amb la societat autòctona quan es prenen mesures de reforç de la llengua o de la cultura catala- nes, especialment en l'àmbit edu- catiu. Com que la interllengua entre bombolles nacionals diver- ses i mal connectades entre elles és l'espanyol, l'aparició de mesu- res per promoure el català distor- siona l'esquema inicial i provoca alguns conflictes. Un major grau d'integració de la població euro- pea a la societat eivissenca òb- viament contribuirà a eliminar els conflictes que puguin sorgir.

La identificació dels immi- grants procedents del Tercer món resulta encara més comple- xa. Vénen amb una identitat nacional d'origen i busquen a què integrar-se. Però a hores d'ara la societat eivissenca no els pot oferir un model ben ver- tebrat ni una identitat col·lecti- va unívoca i no conflictiva. Això necessàriament ha de crear un cert grau de neguit i de desas- sossec entre la població immi- grada recentment a Eivissa. L'opció més fàcil —i, per tant, aquella que és seguida majori- tàriament— és la d'integrar-se a la comunitat lingüística caste-

Cultura
popular catalana
viva i activa:
demostració de
castellers a
Eivissa
l'any 2000.
(Foto: B. Noguera.)

Activitats
ancestrals
que
aguanten
els canvis:
emblanqui-
nadores.

(Foto:
Neus
Torres.)

llana i treballar per fer propis els trets d'identitat espanyols⁴.

Perill de fractura social?

En societats com les nostres, tan marcades per elements com l'etnocentrisme, la xenofòbia, el racisme, la pluralitat cultural, l'encontre en un mateix lloc de persones de procedències diverses, la cohesió social és difícil. Aconseguir una societat mínimament estructurada i cohesionada resulta ben difícil i, per tant, sempre ens trobam amb un cert grau de perill de fractura social. La cohesió social, en el cas concret d'Eivissa, seria més fàcil si les condicions d'acollida de la immigració s'haguessin pogut marcar des de la nostra pròpia societat, en comptes d'haver-nos vengut imposades des de l'exterior.

Els referents nacionals majoritaris entre els autòctons són del tot impermeables a la major part de la població al·lòctona i, en les condicions actuals, és molt difícil prendre mesures que siguin una mica més integradores.

Els eivissencs se senten fonamentalment eivissencs, i entenen

per ser eivissenc quelcom molt diferent del simple fet d'haver nascut a Eivissa. Un eivissenc (o una eivissenca) és una persona que concentra en si mateixa una sèrie de trets culturals que tenen la llengua com a referent principal, però que també engloba un conglomerat d'aspectes com ara les festes, la gastronomia, etc. Tot plegat conforma una cosmovisió creada al llarg de segles, que dona cohesió a una determinada comunitat humana. La població eivissenca, a més, pren com a referència el marc nacional dels Països Catalans per distingir els compatriotes de la gent d'altres nacions. Per als eivissencs, hi ha mallorquins, menorquins, formenterers, valencians, catalans i forasters. Dins i fora ve marcat per aquestes denominacions i ningú no pot pretendre integrar-se a la comunitat eivissenca invocant cap altre marc de referència (per molt "legal" que aquest pugui ser, fins i tot a Eivissa)⁵.

La cohesió social es crea sobre el consens, i no cal que aquest consens afecti molts aspectes de l'organització de la societat, però ha d'englobar els fonamentals. S'ha dit que els nord-americans tenen només dues coses en comú entre

tots ells: l'anglès i el patriotisme americà. Amb dos elements comuns com aquests, ja es pot gestionar sense problemes qualsevol tipus de "multiculturalisme".

Entre nosaltres, en canvi, les principals associacions que treballen per l'acollida de població novvinguda no tenen en compte aquests elements, o els col·loquen decididament en un segon pla. Organitzen cursos de castellà —només de castellà i sempre de castellà— perquè els immigrants puguin comunicar-se fluidament amb la societat que els envolta. Munten —no a Eivissa, però sí a d'altres llocs dels Països Catalans— festes de la diversitat i la multiculturalitat que obliden (intencionadament o espontàniament, que encara és pitjor) la llengua i la cultura pròpies del país. I així, indirectament, inculquen en els nous immigrants els mateixos tics xenòfobs que la bombolla protectora de l'Estat va permetre desenvolupar en els immigrants de la primera generació.

A hores d'ara no tenim el consens social necessari per vertebrar coherentment la societat eivissenca, ni s'estan construint les condicions necessàries perquè aquest consens arribi a existir. Sembla que, igual que ocorre als Estats Units, amb dos elements n'hi hauria prou per garantir la necessària cohesió social: que tothom —independentment del lloc de procedència— s'arribi a considerar eivissenc, i que la llengua catalana sigui el vehicle habitual d'intercomunicació social a l'illa d'Eivissa.

No hi ha dubte, emperò, que existeixen diverses cohesions particulars de grups humans que resideixen a l'illa d'Eivissa, però que mantenen dinàmiques pròpies i totalment separades.

Consider que a hores d'ara encara no estam en condicions de dir si la pluralitat eivissenca pot constituir una mena de laboratori —o d'embrió— d'un nou tipus de ciutadania europea. En qualsevol cas, sí que hem d'apuntar una mancança de primer ordre. Les societats solen articular-se al voltant d'un consens bàsic —com apuntàvem més amunt— i d'una comunicació fluida entre tots els seus membres.

A Eivissa, tant el consens com la comunicació encara estan per construir ■.

⁴ Entre la immigració procedent del Tercer món podem començar a observar, paradoxalment, actituds xenòfobes antieivissenques. M'han contat recentment l'anècdota d'una estudiant àrab que, mentre es queixava que alguns companys de classe usaven el català per comunicar-se entre ells, argumentava: "Me llevo bien con los españoles y los árabes. A los payeses (lleigeixis eivissencs) no los soporto. Son unos catalanistas de mierda". Observem també la profunda càrrega ideològica de l'última frase. L'al·lota s'identifica radicalment amb l'espanyolisme —per voluntat d'integració a Espanya, és a dir, al grup humà de la immigració sudespanyola— i, per tant, blasma la ideologia contrincant: el catalanisme.

⁵ Els ideòlegs locals antieivissencs solen apuntar que ells mateixos són "més eivissencs que ningú" o "tan eivissencs com qualsevol altre". No tenen en consideració que, com a regla general arreu del món, sancionada pel més elemental sentit comú, hom no forma part d'un grup humà perquè un mateix se'n consideri part, sinó perquè li'n consideren part els membres d'aquest grup humà. Un foraster, doncs, no esdevé eivissenc perquè ell s'ho considera, sinó perquè l'hi consideren els eivissencs. Ara bé, la societat eivissenca és prou oberta per integrar tots els foranis que en volen formar part, sempre que n'apreguin la llengua i comparteixin els trets d'identitat bàsics.